

Hverken køn eller etnicitet er stabile kategorier, der kan forstås uden sin kontekst. Det er tværtimod noget, man 'gør' hele tiden i forhold til omgivelserne. Det er en af pointerne i ph.d.-afhandlingen 'Etnicitet, køn og skoleliv', som adjunkt, cand. psych. Dorthe Staunæs, Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet, netop har indleveret.

Køn og etnicitet er, hvad man gør det til

* Er det i det hele taget realistisk, at indvandrernes, flygtningenes, nydanskernes fremmedartede kultur nogensinde kan indpasses i vores kultur og institutioner? Er vores vidt forskellige kulturer ikke i bund og grund uforenelige?

'Den store bekymringsnarrativ' er Dorthe Staunæs' betegnelse for denne skepsis, som mange danskere har i forhold til etniske minoriteter. Den har længe irriteret Dorthe Staunæs og derfor er en destabilisering af netop den historie en del af udgangspunktet for hendes afhandling om 'Etnicitet, køn og skoleliv'.

For folkeskolens vedkommende vil bekymringshistorien handle om, at de etniske andres, indvandrene og flygtningenes kultur er upassende og uforenelig med den danske skolekultur. I bekymringshistorien bliver etniske forskelle, forskellige opfattelser, normer og værdier til hovedårsag til forskelle mellem eleverne. Forskellighedens kilde placeres sjældent i skolen, men som oftest i eleven eller sammenhænge uden for skolen som for eksempel i familien, hos kammeraterne på gaden eller i kvarteret.

»Når man taler om elevers sociale kategorier, som for eksempel etnicitet og køn, bliver de ofte opfattet som baggrundsvariable, som den enkelte bærer med sig. I den forståelse er kategorier noget, elever har på forhånd, og tager med ind i skolen; dreng, tyrkisk, dansk osv. er noget givet i en variabelfortælling - noget man er og hele tiden har været. Det er en meget statisk opfattelse af mennesker. Selvfølgelig tager man masser af erfaringer og oplevelser med sig, men de bliver hele tiden reaktualiseret i den situation, man er i. Og der bliver hele tiden åbnet og lukket for, at de kan være der, og hvilken måde de kan være der på. I min afhandling har jeg villet skrive mod den statiske kulturopfattelse og nuancere den, og gøre opmærksom på, at kultur og sociale kategorier hele tiden er noget, der bliver skabt imellem os og som er med til at positionere os i forhold til hinanden«, siger Dorthe Staunæs.

Dorthe Staunæs har fulgt to 7. klasser på to forskellige skoler i en forstad til København. Åskolen og Søkolen kalder hun de to skoler, som begge er me-

get reflekterede i forhold til det at have en stor elevgruppe af anden etnisk oprindelse end dansk. Men skolerne har vidt forskellig politikker og praksisser i forhold til den etnisk mangfoldige elevgruppe. Åskolen forstår sig selv som en multikulturel skole med en stor åbenhed og anerkendelse over for andre kulturer, mens Søkolen forsøger at fastholde en fælles skolekultur, der favoriserer danske normer og værdier.

»Jeg har ikke interesseret mig for, hvilken betydning etnicitet og køn har som sådan, men mere for hvilke betydninger eleverne selv tilskriver dem, og hvordan de forholder sig til sig selv og hinanden med netop etnicitet og køn som udgangspunkt. Og det har så været spændende at se i to forskellige skolekontekster, for skolekonteksten konstituerer sociale kategorier - og tilbyder forskellige muligheder til bestemte kategorier«, siger Dorthe Staunæs.

Tørklædet baner vej til fællesskabet

Når Dorthe Staunæs har valgt at følge elever i 7. klasse, så er det fordi, der på dette klassetrin sker store ændringer med både køn og etnicitet:

»Indtil 7. klasse har eleverne i højere grad grupperet sig efter køn end etnicitet. Men i udskolingen begynder etnicitetskategorien at træde mere tydeligt frem som markør for tilhørsforhold. Det er her, man begynder at genoverveje, hvem man egentlig er. Derfor bliver de forskellige sociale kategorier reaktualiseret. Det er i den alder, hvor man er på vej ud af skolen og videre ud i livet, at forskellen mellem de etniske danske og de etniske 'andre' kommer til at stå skarpt og i nogle skolesammenhænge betyder, at eleverne lever i parallelle verdener.«

Selma, der har tyrkiske rødder og går i 7. klasse på Åskolen, er en af de elever, som Dorthe Staunæs har været tæt på. Selma går med tørklæde. Ikke primært fordi Allah eller hendes forældre siger, hun skal, men snarere fordi hun kan bruge det som et middel til at være sammen med sine veninder. I 3. klasse gik hun på en arabisk friskole og begyndte her at gå med tørklæde, fordi hun gerne ville være ligesom de andre piger på skolen. Når hun kom hjem, tog hun tørklædet af og legede med pigerne i gården. Foræl-

dre syntes imidlertid, at skolen var for autoritær, hvorfor de flyttede hende til en dansk folkeskole. Her blev Selma ved med at bære tørklæde, selvom hun derved adskilte sig fra de fleste andre elever og selvom forældrene i begyndelsen egentlig syntes, at hun var for ung til det. Efterhånden er det blevet en del af hende, et vigtigt tilbehør med stor betydning for hendes selvopfattelse.

At bære tørklæde er en måde at vise køn og religiøs og etnisk tilhørsforhold på, som for mange forstyrrer en bestemt samfundsmæssig orden, der bygger på lighed mellem mænd og kvinder. Andre ser det som en måde at opretholde en bestemt heteroseksuel kønsorden. I Danmark har mange i den offentlige og politiske debat sat spørgsmålstegn ved, om man både kunne bære tørklæde og være integreret i det danske samfund, fordi tørklædet både betragtes som et udtryk for en gammeldags, kvindeundertrykkende leveform, og som et udtryk for religionens overdrevne status.

»Men når Selma går med tørklæde i den danske folkeskole, er det fordi hun kan være med til nogle ting, som hun ikke kunne være med til ellers. Når hun tager tørklæde på, sætter hun tegn om sig selv som en pæn og ærbar pige. Det gør det muligt at deltage i nogle ting, som ligger på grænsen af, hvad hun ellers kan tillade sig. Ikke at hun gør noget slemt, men hun kan for eksempel være sammen med de piger, som går med drenge og går til fester. Og det tror jeg ikke, at hun kunne, hvis hun ikke havde fået sat det tegn med tørklædet. Hun skaffer sig selv et større spillerum. For Selma er tørklædet ikke bare en udklædning, men et tilbehør, der lægger sig til hendes subjektivitet og gør hende til en bestemt pige. Selma forsøger ikke at skille sig ud eller at forstærke en eksklusion ved hjælp af tørklædet. Tværtimod er det hendes vej ind i et fællesskab«, siger Dorthe Staunæs.

Selma bruger tørklædet på mange forskellige måder. Dels findes det i forskellige farver og mønstre, dels skal det bindes på en måde, som er moderne og passende for hendes alder, og ikke som for eksempel gamle koner gør. Desuden har hun det ikke på i alle sammenhænge. Når hun er på ferie i Tyrkiet ▶

- bærer hun heller ikke tørklæde. Officielt fordi det er for varmt, men også fordi tørklædet i Tyrkiet signalerer en politisk islamisme, som det ville være vanskeligt for hende at håndtere.

Irrelevante og kedelige andre

Esra er en anden figur fra Staunæs' materiale. Hun går på Søsksolen og bærer ikke tørklæde, men det betyder ikke, at hun ligner de danske piger mere end Selma gør:

»De to piger ligner hinanden og gør nogenlunde det samme, men det er, som om Selma kan gå en tand længere. Og det tror jeg, hun kan, fordi hun har tørklæde på. Esra bliver fysisk og verbalt nødt til at distancere sig fra bestemte mennesker og aktiviteter, for hun har ikke med tørklædet sat tegn om, at hun er en ærbar pige. Det er meget praktisk at kunne gøre det«, siger Dorthe Staunæs.

Begge piger har været ret populære blandt de øvrige elever gennem hele deres skoletid, og er det sådan set stadig i 7. klasse. Men Esra har ikke på samme måde som Selma opdaget, at hun er anderledes end mange af de andre. Det går faktisk først op for hende i slutningen af 7. klasse. I kraft af de etnicitetskategorier, de tilskrives, ligger der nogle forskellige subjektiveringsspor og -tilbud klar til dem. Det er Selma meget reflekteret over, mens det kommer som et chok for Esra. I modsætning til hvad Esra tror, så respekterer de andre faktisk ikke den del af hende, der er tyrkisk. De griner for eksempel ad hendes sprog og taler om de røvballegardiner, som de har i hendes hjem«, siger Dorthe Staunæs.

Staunæs tilskriver Åskolens skolekultur med fejring af det multikulturelle som en stærkt medvirkende faktor til, at Selma kan bruge sit tørklæde som hun gør. Omvendt mener hun, at man bliver sidelinjepositioneret på Søsksolen, hvis man bærer tørklæde, fordi det er 'så forskelligt fra det man nu gør her'.

»For at gøre skolelivet rigtigt på Søsksolen, må man usynliggøre, camouflere eller afklæde sig sine etniske særligheder. Anderledes forholder det sig på Åskolen, hvor en etnisk særlighed som tørklædet ikke er i vejen for at være med, hvor det sker. Tværtimod«, siger Dorthe Staunæs.

Men også på Åskolen med den multikulturelle politik og praksis lever det etniske særlige på en stakket frist. Betydningen af etnicitet er nemlig også afhængig af alder, og hvad der er passende og muligt er ved at ændre sig, når ungdomsperioden nærmer sig. For begge piger gælder det – tørklæde eller ej – at deres position i klassen er under forandring: På Åskolen fik eleverne til opgave at beskrive den perfekte unge og uanset, hvem der lavede beskrivelsen, var den unge aldrig muslim og kom fra Pakistan, Tyrkiet eller et arabisk land. Den perfekte unge er en, der går til fester, drikker og deltager i seksuelle og romantiske relationer på tværs af køn, og på de punkter kan Esra og Selma ikke leve op til billedet af den perfekte unge.

»Jeg spurgte eleverne, om den perfekte unge ikke kunne være afghansk, og 'subjektiverede i en multikulturel kontekst' som de var, svarede de, at det kunne hun godt, men så måtte man nok regulere på nogle aktiviteter. Man kan ikke bare skrue op for farven; så forsvinder der nogle elementer, for eksempel alkohol eller begyndende seksuelle relationer. Sociale kategorier hænger sammen og betinger hinanden«, siger Dorthe Staunæs.

»I udskolingen begynder eleverne at have mange ting uden for skolen, som de er fælles om, men som piger som Selma og Esra ikke deltager i. Og der begynder de at søge andre fællesskaber med piger, der er ligesom dem selv. I overgangen fra barndom til ungdom bliver de irrelevante og kedelige 'Andre' i skolens liv, fordi man skal konformeres til noget helt bestemt for at være med. Man kan derfor ikke bare sige, at piger som Selma og Esra ekskluderer sig. Det er snarere sådan, at den måde at være pige på bliver besværliggjort af den måde 'de perfekte unge' defineres på«, siger hun.

Færre karrieremuligheder

I udskolingen bliver Selma i stigende grad marginal, og hvis man ser på hendes fremtid, så indskrænkes hendes muligheder yderligere. Selma har for eksempel en drøm om at blive journalist, men det er hun samtidig helt overbevist om, at hun ikke kan blive:

»Hun har mange forskellige begrundelser. For det første har hun ingen rollemodeller. For det andet skal man som journalist tage kontakt til folk, og så må man ikke være for anderledes i forhold til dem,

Adjunkt, cand.psych. Dorthe Staunæs
Institut for pædagogisk psykologi ved
Danmarks Pædagogiske Universitet

mener hun. Man må ikke have sat sådan et tegn som tørklædet om, at man tilhører noget bestemt. Alle sætter selvfølgelig tegn om sig selv, men der er nogen tegn, der er vanskeligere at have med at gøre. Nogle af hendes kusiner er tandlæger og læger, men der er det folk, der kommer til dem og skal have lavet noget, mens journalisten kommer til folk og skal have noget ud af dem. Der er et andet magtforhold og en anden relation. Hun kunne også tænke sig at have sådan et arbejde, som jeg har – 'sådan en der går ud og taler med skoleelever' – men der mener hun, at det ville virke forkert, for andre ville opfatte hende, som om hun egentlig hørte til i Tyrkiet, og så ville det være mærkeligt, at hun kom og spurgte mig om noget. Det ligger i baghovedet på hende hele tiden, at der er noget i Danmark, der er passende og almindeligt, og hun skiller sig ud fra netop det passende og almindelige« siger Dorthe Staunæs

»Men historien viser, at Selmas hovedtørklæde ikke bare er et ligegyldigt tilbehør, men derimod er vigtigt i konstitueringen i de subjektiveringsprocesser, hvori Selma bliver til. Selmas historie udfordrer den hegemoniske forbindelse mellem tørklæde og ufrihed og tørklæde og udanskhed. Den bringer forstyrrelse i det stereotype fortolkningsrepertoire, der handler om, at 'piger kun går med tørklæde, fordi far og Allah siger det'. Den slags tolkningsrammer giver kun forklaringer på, hvordan det kunne være, hvis Selma blot reproducerede sig selv gennem kulturen, patriarken og Allahs ord og ikke tog aktivt del i sine egne og andres subjektiveringsprocesser i en skolesammenhæng i en forstad til København. Køn og etnicitet er, hvad man gør det til, men i høj grad også, hvad man har mulighed for at gøre det til«, siger Dorthe Staunæs. ▲